Maria Michlowicz
Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Krakowie

Anna Gruntkowska
Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Krakowie

Czy egzamin może mieć charakter przygody w życiu ucznia?

Wstęp

Czy egzamin może mieć charakter przygody w życiu ucznia? Czy można zaryzykować stwierdzenie, że egzamin zewnętrzny, mający wpływ na dalsze losy młodego człowieka, jest takim właśnie wydarzeniem? Ta niecodzienna i odbiegająca od zwykłego szkolnego trybu życia sytuacja stawia ucznia w obliczu nowego zadania, zadania do rozwiązania, w którego realizacji wykorzystuje on nabyte wcześniej doświadczenie, wiedzę i umiejętności. Egzamin zewnętrzny z zakresu części humanistycznej to przygoda przeżywana w sferze kultury. Wydarzenie, które zwraca uwagę na złożoność otaczającej rzeczywistości. Prowadzi ucznia od zdobywania informacji na temat określonych zagadnień, umożliwia ich analizę, dostrzeżenie zależności między obserwowanymi zjawiskami, wykorzystanie nabytych kompetencji do interpretacji i wyrażenia własnych spostrzeżeń. **Konstruktorzy zadań egzaminacyjnych w kolejnych sesjach egzaminacyjnych proponują zdającym spotkanie z różnorodnymi tekstami kultury występującymi w literaturze, historii, sztuce i publicystyce**. Zaproponowane w arkuszach egzaminacyjnych treści pozwalają na odkrywanie przez ucznia zależności między faktami kulturowymi, na scharakteryzowanie zjawisk, rozumienie komunikatów (werbalnych i niewerbalnych) o coraz bardziej skomplikowanej organizacji czy na formułowanie wniosków. W trakcie pracy z arkuszem egzaminacyjnym uczeń rozwiązuje zadania zamknięte i udziela odpowiedzi na zadania otwarte**. Należy podkreślić, że każde zaproponowane zadanie (forma i treść) stawia ucznia w obliczu nowego problemu do rozwiązania, a co za tym idzie, uruchamia jego twórczy potencjał i kreatywność.**

Na podstawie przeprowadzonej analizy tekstów kultury, które stały się podstawą do opracowania zadań w arkuszach egzaminacyjnych przygotowanych przez Centralną Komisję Egzaminacyjną i okręgowe komisje egzaminacyjne zdecydowano się przedstawić umiejętności z zakresu odbioru i interpretacji tekstu ikonicznego i z zakresu tworzenia własnego tekstu opartego na wybranym dziele plastycznym. Wybór podyktowany był stopniem trudności tych umiejętności oraz faktem, że sytuacje zadaniowe wymagały od ucznia konieczności wykonania złożonego rozumowania w kontekście zaproponowanych źródeł oraz wykazania się kreatywnością w odczytywaniu sensów nadanych i wykorzystania ich do tworzenia własnej odpowiedzi. Zaprezentowane w poniższym artykule spostrzeżenia mogą przekładać się na praktykę nauczania i stać się jedną z przyczyn osiągania przez uczniów wyższego wyniku

w przypadku rozwiązywania różnych pod względem treści i formy zadań egzaminacyjnych, a także sprawić, że **konkretna sytuacja zadaniowa może stać się satysfakcjonującym edukacyjnym przeżyciem dla młodego człowieka.**

Wiedza i umiejętności na egzaminie

Zakres wiedzy i umiejętności badanych w części humanistycznej sprawdzianu i egzaminu gimnazjalnego ewaluował w czasie i był związany ze zmianami w systemie edukacji szkolnej. Przygotowując się do sprawdzenia stopnia opanowania podstawowych kompetencji uczniów w latach 2002–2009, odnoszono się do standardów wymagań będących podstawą przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów. Standardy były zgodne z podstawą programową kształcenia ogólnego. Natomiast od 2009 roku punktem odniesienia dla konstruktorów zadań egzaminacyjnych stał się jeden obowiązujący dokument opisujący wiedzę i umiejętności uczniów na kolejnym etapie kształcenia, czyli podstawa programowa kształcenia ogólnego z 2009 roku. Fundamentem konstruowania zadań sprawdzianu i egzaminu gimnazjalnego w części humanistycznej – niezależnie od zmian systemowych – były i są teksty kultury werbalne i niewerbalne, wokół których koncentrują się wymagania zawarte w treści poleceń do zadań.

Wiedza i umiejętności uczniów sprawdzane są za pomocą zadań różnego typu. Każdorazowo forma zadań zamkniętych stawia ucznia w sytuacji decyzyjnej. Zadaniem przystępującego do egzaminu jest wskazanie odpowiedzi, która – według zdającego – właściwie odpowiada na problem poruszony w poleceniu. Zatem umiejętność czytania i odbioru staje się kluczowa w procesie nauczania, „jest podstawowym narzędziem poznania, ale sama nauka efektywnego czytania usprawnia i kształci myślenie, koncentrację uwagi, wyobraźnię, pamięć, uczucia wyższe, aktywne i twórcze postawy, ponieważ proces czytania jako postrzeganie i rozpoznawanie znaków oraz ich rozumienie to złożone procesy psychiczne, aktywna twórczość umysłowa, rozwiązywanie zadań, intensywne myślenie". Toteż wart podkreślenia jest fakt, że przyswojenie sobie nowego tekstu jest również formą twórczości, która zmusza do wysiłku poznawczego i interpretacyjnego. Sama definicja interpretacji akcentuje „zdolność przeprowadzenia procesu umysłowego skierowanego w stronę zrozumienia zjawiska, z którym człowiek się spotyka. Celem interpretacji jest zatem intelektualne ogarnięcie rzeczywistości. Podkreślmy: rzeczywistości. Nie tylko poznanego tekstu, a zwłaszcza nie tylko tekstu kultury czy nawet dzieła literackiego. Wiersz, obraz, artykuł, przemówienie to elementy rzeczywistości, które w szczególny sposób domagają się zrozumienia, jednak interpretacja obejmuje wszystko, co człowiek pragnie poznać". Zatem interpretacja dowolnego tekstu kultury polega na dokonaniu jego parafrazy, a wynik interpretacji zależy od kontekstu interpretacyjnego wyrażenia oraz naszej wiedzy o świecie (wiedzy tła). Należy podkreślić, że interpretacja jest jedną z najważniejszych umiejętności kształconych podczas lekcji języka polskiego na każdym etapie procesu kształcenia. Toteż to wiedza i umiejętności pozwalają na kształtowanie krytycznego myślenia ucznia, na celowe, precyzyjne i adekwatne wyrażanie myśli. Natomiast rozwiązywanie zadań otwartych niesie ze sobą nowe treści, które inspirują ucznia do refleksji i stanowią podstawę do przedstawienia własnych

poglądów lub sposobu postrzegania rzeczywistości, dlatego pod tym względem sytuacja egzaminacyjna może przypominać odkrywanie i przedstawianie własnego punktu widzenia. Przed rozpoczęciem rozwiązywania zadań uczeń, dysponując pewnym zasobem wiadomości i umiejętności, które porządkuje w zależności od warunków zawartych w poleceniu, przystępuje do czynności twórczych (odbioru wypowiedzi, analizy i interpretacji, tworzenia wypowiedzi). Wypowiedź ucznia, w zależności od tematu polecenia, może mieć charakter głosu w dyskusji, czyli przyjąć formę wywodu argumentacyjnego, lub pozwolić młodemu człowiekowi zaprezentować swój sposób postrzegania rzeczywistości w formie opowiadania, opisu czy wyrażania własnych opinii w formie charakterystyki. Należy zwrócić uwagę, iż w sytuacji egzaminacyjnej zadaniem konstruktorów precyzyjne formułowanie poleceń jest niezwykle istotne. Niezbędna w tym przypadku jest zbieżność wymagań określonych w treści zadania z możliwościami przystępującego do egzaminu, jak i z różnymi sposobami rozwiązania problemu wskazanego w poleceniu. Efektem tak skonstruowanego zadania będzie nie tylko wynik adekwatny do poziomu ucznia, lecz także możliwość formułowania wniosków dotyczących jakości nauczania oraz dostosowania metod pracy z uczniem do jego potrzeb.

Konstruowanie zadań otwartych wymagających tworzenia własnego tekstu było i jest podstawową formą sprawdzania umiejętności polonistycznych zarówno w ocenianiu wewnątrzszkolnym, jak i w ramach egzaminu powszechnego. Redagowanie zadań sprawdzających w wielu aspektach stopień opanowania umiejętności budowania wypowiedzi przez ucznia jest istotnym czynnikiem w procesie kształcenia umiejętności złożonych. „**Szkoła winna promować twórczość i oryginalność**, **aby projektowanie sytuacji dydaktycznych było efektywne dla różnych grup uczniów i pomogło otwierać horyzonty zainteresowań"**. Warto podkreślić fakt, że kontakt z różnymi tekstami kultury wymaga i kształtuje kreatywność młodego człowieka. To uczeń staje się aktywnym odbiorcą, wchodząc w świat przedstawiony, staje się uczestnikiem zdarzeń, tworząc zaś narrację – autorem, pisarzem, to on sam tworzy świat przedstawiony, wprowadza postać narratora, przedstawia ciąg zdarzeń, prezentuje bohatera w różnych aspektach działania, charakteru czy osobowości. To wymaga od ucznia dużej dyscypliny pracy i wykorzystania doświadczenia, wiedzy i umiejętności zdobytych w procesie edukacyjnym. To droga, która prawem wzrostu ma otwierać ucznia na kolejne i wciąż nowe przestrzenie edukacyjne. „Wszystko jednak zaczyna się od pobudzenia wyobraźni, którą w znacznej mierze kształtują różnorodne teksty kultury, z jakimi na swej edukacyjnej drodze spotyka się młody człowiek". Aby odczytać, zinterpretować czy napisać dobre wypracowanie, by spełnić jego formalne wymagania, uczeń musi ponadto posiadać szeroki zasób słownictwa, stosować środki językowe, musi wykazać się wysoką kulturą języka. Zatem aby uczniowie stali się świadomymi uczestnikami procesu edukacji i aby rozpoznali swoje potrzeby w zakresie podnoszenia poziomu wiadomości i umiejętności, powinni być wspierani w zakresie kompetencji komunikacyjnych i kulturowych. W kontekście podobnych rozważań warto podjąć refleksję na temat sposobów inspirowania młodego człowieka żyjącego we współczesnym konsumpcyjnym społeczeństwie do wysiłku intelektualnego. Na pewno zadaniem szkoły jest stworzenie

odpowiedniego pola interpretacyjnego dla odbioru rozmaitej twórczości, w tym klasycznego kanonu. Twórczość klasyków to fakty zapisane w historii literatury i sztuki, dlatego więc należy dać uczniom określone narzędzia poznania, a także odpowiednio ich zmotywować, by chcieli z tą literaturą, sztuką i ojczystym językiem przeżyć własną przygodę.

Wybrane wymagania egzaminacyjne w przykładach

Poniżej zaprezentowano wybrane przykłady inspirujących zadań egzaminacyjnych z języka polskiego na poziomie szkoły podstawowej i gimnazjum w wybranych sesjach egzaminacyjnych. Teksty ikoniczne pojawiały się na egzaminie gimnazjalnym w różnych latach, a na sprawdzianie przede wszystkim w roku 2011 i 2015. W arkuszach z tych lat znalazły się, odpowiednio, ilustracja znaczka i komiks. Teksty te były podstawą do rozwiązania zadań nie tylko zamkniętych, lecz przede wszystkim otwartych. W 2011 roku szóstoklasista miał za zdanie opisać dzieło sztuki użytkowej z zastosowaniem funkcjonalnego stylu, z dbałością o dobór odpowiedniego słownictwa, natomiast w 2015 roku uczeń charakteryzował i oceniał postępowanie postaci – bohaterów opowiastki rysunkowej.

W roku 2004 na sprawdzianie próbnym przygotowanym przez Okręgową Komisję Egzaminacyjną w Krakowie na podstawie tekstu ikonicznego – obrazu Ferdynanda Ruszczyca pt. *Bajka zimowa* – uczniowie redagowali opowiadanie. Zadanie to było zadaniem najwyżej punktowanym w całym arkuszu.

Szóstoklasista był przygotowany do interpretacji obrazu poprzez rozwiązywanie zadań zamkniętych, w których musiał wykazać się umiejętnością odczytania znaczenia tytułu dzieła malarskiego w kontekście przedstawionego na obrazie pejzażu, odpowiadać na pytania dotyczące zagadnień związanych z plastyką: funkcją barw w uzyskaniu kontrastu w obrazie czy nazwanie grupy barw dominujących na płótnie. Zadania te mogły stać się dla szóstoklasisty inspiracją do wykonania zadania rozszerzonej odpowiedzi – pisania opowiadania, którego akcję należało umieścić w scenerii pokazanej na obrazie Ferdynanda Ruszczyca.

Kolorystyka obrazu (utrzymana w tonacji czarno-biało-szarej) pozwalała na zamieszczenie go w arkuszu sprawdzianu, który w wersji drukowanej nie operował kolorem. Zarówno tytuł utworu, jak i krajobraz ukazany na obrazie miały na celu wywołanie u dziecka odniesień do literatury baśniowej, fantastycznej, z którą to uczeń szkoły podstawowej przede wszystkim obcuje w sferze lektur obowiązkowych, przewidzianych w programie nauczania języka polskiego do realizacji na zajęciach, a także w sferze lektur wybieranych samodzielnie. Literatura ta koresponduje bowiem z naturalnym jeszcze u dziecka postrzeganiem świata w sposób idealny, rozgrywający się w rzeczywistości nie „tu" i „teraz", ale „gdzieś" i „kiedyś" – „pewnego razu". Ta artystyczna forma sprawia, że „baśń jest czymś jedynym i swoistym nie tylko pośród form literackich; jest to jedyny wytwór sztuki tak całkowicie zrozumiały dla dziecka. Podobnie jak w przypadku każdego wielkiego dzieła artystycznego, najgłębsze znaczenie baśni będzie dla każdej osoby inne, inne nawet dla tej samej osoby w różnych momentach życia. Dziecko wydobędzie rozmaite znaczenia z tej samej baśni zależnie od swoich zainteresowań i potrzeb w konkretnej fazie rozwoju. Jeśli stworzy mu się sposobność, powróci do danej baśni, gdy będzie gotowe poszerzyć jej dawne znaczenia lub zastąpić je nowymi".

Obraz Ferdynanda Ruszczyca stał się dla dzieci – twórców opowieści – miejscem zaskakujących, czasem tragicznych zdarzeń, z których jednak bohaterowie opowiadania wychodzą cało. Takie realizacje pokazują, że uczniowie dostrzegli w obrazie przede wszystkim mroczą taflę stawu, pozornie piękną, okazującą się jednak zdradliwą dla postaci, którym dane było zapuścić się w głąb lasu i odkryć to niezwykłe, ale nieco przerażające miejsce – niezamarznięty staw pośród ośnieżonych, skutych lodem drzew i krzewów. (*Moim oczom ukazał się staw otoczony zaśnieżonym lasem. Ku mojemu zdziwieniu, staw nie był skuty lodem, a woda w nim wydawała się ciepła. Krajobraz dookoła przypominał ilustracje z „Baśni zimowych", na myśl przyszła mi książka pt. „Królowa Śniegu"*). To ci bohaterowie nagle, przez nieuwagę wpadają do lodowatej wody (*Nie wiedząc kiedy, dotarła na brzeg. A potem… gwałtowny wir wciągnął ją do samej głębi*), czy odnajdują na jego dnie magiczne przedmioty (pierścień), które stają się przyczyną dramatycznych wydarzeń (*W lesie zobaczył zamarznięte jezioro, zbliżył się do niego, a gdy się lepiej przyjrzał, ujrzał tajemnice światło. Zaciekawiony chłopiec przebił lód i wyciągnął świecący przedmiot. Okazało się, że pod taflą lodu znajdował się złoty pierścień z rubinem. Ucieszony chłopak od razu włożył pierścień na palec.* […] *Gdy lekarz ściągnął chłopcu pierścień z palca zniknęły wszystkie rany, gorączka ustała, a po sińcach nie zostało ani śladu*). Ale zawsze pojawia się coś lub ktoś, kto wyciągnie pomocną dłoń, ktoś, kto uratuje. Wszystko dzieje się więc w atmosferze zaskakujących, dramatycznych okoliczności, ale tak jak w baśni wszystko ma swój szczęśliwy koniec.

Oczywiście w opowiadaniach uczniowskich pojawiają się nimfy, rusałki, karły, skrzaty – typowe baśniowe postacie, które towarzyszą realnym bohaterom w odkrywaniu magicznego świata (*Była zima i duży mróz. Dziewczynka mieszkająca wraz z ojcem w małej chatce w lesie przyszła jak co dzień nad staw nabrać wody. Tego dnia jednak przystanęła na chwilę, gdyż oczarował ją zimowy krajobraz. Drzewa otulone srebrnym kożuchem wyciągały faliste gałęzie pokryte białym szronem* […] *dziewczynka przechyliła się nad wodą i zobaczyła tańczące*

i figlujące rusałki. Ich perlisty śmiech słychać było w całym lesie. Staw zamienił się nagle w salę balową […]. Półokrągłe *gałęzie z falistymi ornamentami przypominały bramę wjazdową do pałacu Królowej Śniegu.* […] *Nagle dziewczynka poczuła szarpnięcie. To zatroskany ojciec stał nad nią. „Córeczko, zasnęłaś, szukałem cię". Dziewczynka spojrzała na salę balową, lecz zamiast niej była tylko pusta tafla wody i wokół nieruchome drzewa, cisza, zapadał zmierzch*).

Dla niektórych uczniów pejzaż przedstawiony na obrazie to nie miejsce fantastycznych wydarzeń, ale przestrzeń postrzegana jako azyl, miejsce, w którym można ukryć się przed całym światem, wyciszyć się, odnaleźć sens życia. Bohaterowie tych opowieści to najczęściej ludzie samotni, odrzuceni, poranieni przez los, pragnący akceptacji w świecie, który przechodzi obok nich obojętnie (*Samotność, rozpacz, brak wsparcia. Pozostaje wyobraźnia… swój własny świat. Lecz to nie zawsze wystarcza. Rzeczą straszną jest odrzucenie przez rówieśników.* […] *Każdy dzień, każda chwila przynosi same złe wspomnienia – tak żyła trzynastoletnia Sara.* […] *Dziewczynka miała swoje miejsce, gdzie spędzała większość czasu* […] *Miejsce to było położone w lesie. Sara nie byłaby sobą, gdyby nie wybrała swojego azylu z jeziorkiem. Uginające się gałęzie krzewów stwarzały magiczną atmosferę, drzewa zaś dawały poczucie bezpieczeństwa. Anya bardzo lubiła tu przychodzić. To miejsce dawało jej spokój od codziennego, pałacowego życia*).

Ciekawym pomysłem na napisanie opowiadania jest także potraktowanie samego obrazu Ferdynanda Ruszczyca jako elementu świata przedstawionego. Płótno zostaje przypadkowo odkryte przez bohaterkę i od razu staje się przedmiotem zadziwiającym i intrygującym (*Na półkach leżały przedmioty od ramek na zdjęcia i kapci po zarysowaną porcelanową zastawę* […]. *Tym, co przykuło uwagę dziewczynki, nie była jednak którakolwiek z tych rzeczy, lecz stojący pomiędzy nimi średniej wielkości obraz. Nie było na nim śladów zniszczenia, wręcz przeciwnie, mogło by wydawać się, że został dopiero co namalowany. Przedstawiał zaśnieżony las otaczający czarne jezioro.* […] *Pośród półmroku sklepu obraz wydawał się lśnić własnym blaskiem*). A po chwili bohaterka już znajduje się w magicznej scenerii z obrazu, spotyka zadziwiające postacie i od razu musi podjąć się misji ratowania wioski przed złymi mocami Narako (*– Kim jest Narako?/ – Rządzi nami od niedawna dzięki mocy klejnotu Shikon no Tama, jest okrutną władczynią, a nikt z nas nie może się jej przeciwstawić)*. Czasem i sam malarz Ferdynand Ruszczyc staje się jednym z bohaterów opowieści. Nowiny o Niemożliwym Zakątku, miejscu, gdzie czas nie ma wstępu, miejscu magicznym z opowiadania szóstoklasisty, dociera także do artysty. (*Wieści o Niemożliwym Zakątku szybko rozniosły się po całej Szwecji. Niektórzy przyjeżdżali tu, aby go zobaczyć, porozmawiać z rusałkami i odwiedzić trolle, zapukać do nimf. Kilka dni temu przybył tu nawet sam Ferdynand Ruszczyc i uwiecznił to niezwykłe miejsce na swoim obrazie pod pięknym tytułem „Bajka zimowa"*).

Tekst ikoniczny stał się dla uczniów inspiracją do napisania ciekawych historii. Zadanie egzaminacyjne uruchomiło wyobraźnię szóstoklasistów, pokazało ich wewnętrzną dojrzałość, kreatywność i odwagę w budowaniu świata przedstawionego. Magia, refleksja, ale i poczucie humoru w podejściu do tematu świadczą o tym, że egzamin zewnętrzny może być okazją do wykazania się przez uczniów pomysłowością, inwencją twórczą i dostarczyć zdającym niecodziennych przeżyć.

Zaproponowanie tekstu ikonicznego w arkuszu egzaminacyjnym wzbogaca kontekst interpretacyjny innych tekstów kultury stanowiących podstawę zadań egzaminacyjnych. Umieszczenie, w arkuszu egzaminacyjnym egzaminu gimnazjalnego w 2008 roku, do analizy – w kolorze – reprodukcji obrazu Józefa Szermentowskiego *Stary żołnierz i dziecko w parku*[1] było sytuacją nie mającą precedensu[2]. Określając sytuację zadaniową jako nową, należałoby podkreślić, że dała ona impuls do pełniejszego i pogłębionego odbioru reprodukowanego obrazu, a także analizy i interpretacji zadań skupionych w tej konkretnej wiązce. Wiązka zadań skonstruowana do dzieła składała się z trzech zadań krótkiej odpowiedzi badających wiedzę i umiejętności w kontekście obrazu i tekstu drugiego (Anonim tzw. Gall, *Kronika polska*).

Zadanie 22. badało umiejętność posługiwania się terminami z zakresu wiedzy o sztuce dla wyjaśnienia działań podjętych przez artystę, zadanie 23. umiejętność wyjaśnienia różnicy w odbiorze sytuacji przez postacie przedstawione w tekście drugim[3] i na obrazie. Uczeń powinien zauważyć, że dla Bolesława pasowanie na rycerza było nagrodą za jego waleczność i oznaczało wejście w dorosłość. Natomiast na obrazie przedstawiono rodzaj edukacyjnej zabawy, podczas której stary żołnierz odwołał się do rycerskiej tradycji.

Zadanie 24. sprawdzało umiejętność formułowania argumentu uzasadniającego podane stwierdzenie[4]. Realizacja zadania powinna wynikać z odczytania treści obrazu. Starzec ubrany jest w strój szlachecki, co świadczy o jego przywiązaniu do tradycji. Stary żołnierz nie ma prawej nogi, co może sugerować, że brał udział w walkach o wolność ojczyzny, a w sytuacji przedstawionej na obrazie przekazuje chłopcu wartości żołnierskie i patriotyczne. Natomiast przywołany przykład zadania 22. zwraca uwagę na umiejętność posługiwania się terminologią z dziedziny malarstwa. Gimnazjalista po dokonaniu analizy treści polecenia powinien wyjaśnić, posługując się co najmniej jednym terminem z wiedzy o sztuce, w jaki sposób malarz uzyskał wrażenie głębi na obrazie. Zaprezentowane przykładowe odpowiedzi gimnazjalistów ilustrują różne sposoby realizacji warunków zawartych w treści polecenia, a komentarz dydaktyczny zawiera uwagi na temat konsekwencji sytuacji zadaniowej w kontekście przyjętych zasad oceniania[5].

---

[1] Arkusz egzaminacyjny *Dorastanie: Egzamin w trzeciej klasie gimnazjum z zakresu przedmiotów humanistycznych*, kwiecień 2008.W arkuszu tym po raz pierwszy zaproponowano na egzaminie gimnazjalnym w kolorze reprodukcję obrazu, był to *Stary żołnierz i dziecko w parku* Józefa Szermentowskiego.

[2] W kolorze jeszcze raz pojawiła się reprodukcja obrazu – Jana Vermeera *Geograf* w arkuszu egzaminacyjnym z zakresu przedmiotów humanistycznych *Podróż niejedno ma imię* w 2009.

[3] Na podstawie tekstu drugiego i dzieła J. Szermentowskiego wyjaśnij, jakie znaczenie miało pasowanie na rycerza dla Bolesława Krzywoustego, a czym było ono dla chłopca z obrazu.

[4] *Starzec z obrazu jest strażnikiem narodowej tradycji*. Sformułuj argument uzasadniający tę myśl.

[5] Zasady oceniania: odpowiedzi poprawne: np. *Malarz uzyskał wrażenie głębi na obrazie, posługując się perspektywą (światłocieniem, kontrastem).* Odpowiedzi dopuszczające: np. *Na drugim planie malarz przedstawił otwartą przestrzeń.W wyjaśnieniu dopuszcza się operowanie terminami: barwa, kolor, cieniowanie, światło.* Zasady przydzielania punktów: przyznaje się 1 punkt za wyjaśnienie zawierające co najmniej jeden właściwy termin. Dopuszcza się podanie samego właściwego terminu: perspektywa, kontrast, światłocień.

Przykład 1.

Udało mi zastosować perspektywę liniową.

Przykład 2.

Udało mi wykonać mniejsze głębi poprzez namalowanie drzew w tle.
Sprawia, że wydaje mi się, że ścieżka staje się węższa
niż z dalszymi metrami. Artysta oparował
tej różnymi odcieniami barw.

Przykład 3.

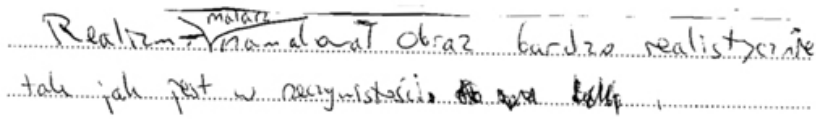

Przykład 4.

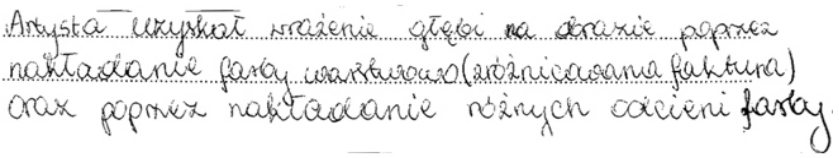

W treści zadania zostały zawarte dwa warunki jego realizacji: 1. podanie terminu z zakresu wiedzy o sztuce, 2. wyjaśnienie sposobu, w jaki artysta uzyskał wrażenie głębi na obrazie. Jeśli uczeń miał dobrze opanowane wiadomości z zakresu sztuki, podając właściwy termin, mógł wyjaśnić działania podjęte przez artystę (przykład 1). Mógł też opisać to, co dostrzega na obrazie, kierunkując wypowiedź na wyjaśnienie (przykład 2).

Warto odnotować, że znajomość odpowiednich terminów z zakresu wiedzy o sztuce powinna być funkcjonalna. Uczeń był w stanie poprawnie zrealizować zadanie, jeżeli przywołane przez niego terminy miały na celu wyjaśnienie sposobu, w jaki artysta uzyskał wrażenie głębi. Przywołanie dowolnego terminu (nieuwzględniającego wyjaśnienie sposobu działań twórcy) mogło skutkować sformułowaniem niepoprawnej odpowiedzi – (przykład 3).

Jeśli uczeń wśród poprawnych sformułowań wymieni niepoprawne, jego odpowiedź jest traktowana jako niepoprawna. W przykładzie 4 uczeń posługuje się terminem z zakresu wiedzy o sztuce (*faktura*), ale posługuje się nim, nie uwzględniając potrzeby wyjaśnienia sposobu uzyskania wrażenia głębi na obrazie. Dopiero przywołanie różnych odcieni farby może służyć wyjaśnieniu celu działań podjętych przez malarza. Godny uwagi jest fakt, że wypowiedź ucznia jest spójna treściowo. Informacja o nakładaniu farb w różnych odcieniach łączy się tematycznie ze sposobem tworzenia obrazu. Nie wyjaśnia jednak sposobu uzyskania wrażenia głębi przez artystę. Można zatem pokusić się o refleksję na temat sposobu rozumienia warunków zawartych w poleceniu przez ucznia. Na podstawie wypowiedzi gimnazjalisty można zaobserwować, że polecenie stanowiło bodziec, który uruchomił myślenie ukierunkowane na przywołanie terminów z dziedziny wiedzy o sztuce, ale w sposób niefunkcjonalny. Za ich pomocą uczeń nie był w stanie wyjaśnić sposobu uzyskania wrażenia głębi na obrazie. Zatem przygotowanie do realizacji tego typu zadań powinno uwzględniać: 1. kontakt z dziełem sztuki, 2. ukierunkowaną analizę dzieła sztuki, 3. poznanie terminów z zakresu budowy dzieła sztuki, 4. posługiwanie się terminami z zakresu budowy dzieła sztuki w celu opisania sposobu działań artysty (w celu wykorzystania wskazanych środków przez twórcę).

Podsumowanie

W kontekście zaprezentowanych przykładów sytuacji zadaniowych pytanie sformułowane w tytule artykułu (*Czy egzamin może mieć charakter przygody w życiu ucznia?*) kierunkuje refleksję na temat czynników kształtujących warsztat pracy ucznia i nauczyciela w trakcie procesu kształcenia, a także zwraca uwagę na to, kiedy *konkretna sytuacja zadaniowa mogłaby stać się satysfakcjonującym edukacyjnym przeżyciem dla młodego człowieka* i by tu i teraz, i w przyszłości *chciał z* tą *literaturą, sztuką i ojczystym językiem przeżyć własną intelektualną przygodę*. Należy podkreślić, że jednym z głównych zadań szkoły jest przygotowanie młodego człowieka do samokształcenia. Zatem temu celowi powinny być podporządkowane działania nauczyciela, do których należą przede wszystkim:

- wprowadzenie ucznia w świat nauki przez poznanie języka i pojęć pozwalających opisać zjawiska z zakresu danej dyscypliny wiedzy,
- rozbudzanie oraz rozwój świata zainteresowań z perspektywy indywidualnych potrzeb ucznia,
- wprowadzenie w świat kultury i sztuki,
- świadome i funkcjonalne wykorzystanie nabytych wiadomości i umiejętności,
- budowanie świata wartości,
- rozwój umiejętności odnoszących się do współdziałania w grupie.

Bibliografia

Niemierko B., *Ocenianie szkolne bez tajemnic*, WSiP, Warszawa 2002.
Niemierko B., *Diagnostyka edukacyjna,* PWN, Warszawa 2009.
Szaleniec H., Szmigel M.K., *Egzaminy zewnętrzne*, Kraków 2001.
Bańkowska E., Mikołajczuk A., *Praktyczna stylistyka*, KiW, Warszawa 2003.
Bartmiński J., Niebrzegowska-Bartmińska S., *Tekstologia,* PWN, Warszawa 2009.
Klus-Stańska D., *Dydaktyka wobec chaosu pojęć i zdarzeń*, Warszawa 2010.
Pawłowska R., *Czytam i rozumiem… Lingwistyczna teoria nauki czytania*, Kielce 2009.
Dumont H., Istance D., Benavides F., *Istota uczenia się. Wykorzystanie wyników badań w praktyce*, Warszawa 2013.
Brożek A., Biedrzycki K., Bobiński W., Dobkowska J., *Szkoła samodzielnego myślenia. Koncepcja badania umiejętności czytania ze zrozumieniem, interpretacji tekstu oraz tworzenia tekstu argumentacyjnego* [w:] B. Niemierko, M.K. Szmigel (red.), *Ewaluacja w edukacji. Koncepcje, metody, perspektywy,* Kraków 2011.
Brożek B., *Granice interpretacji*, Kraków 2014, s. 158.
Osiągnięcia uczniów kończących gimnazjum w roku 2008. Sprawozdanie z egzaminu gimnazjalnego, Centralna Komisja Egzaminacyjna, Warszawa 2008.
Bettelheim B., *Cudowne i pożyteczne. O znaczeniach i wartościach baśni*, Warszawa 1985.
Szmigel M., Michlowicz M., Gruntkowska A., Majkut P., *Egzaminator wobec twórczych odpowiedzi uczniów. Rzecz o opowiadaniu* [w:] B. Niemierko, M.K. Szmigel (red.), *Zastosowania diagnozy edukacyjnej,* Polskie Towarzystwo Diagnostyki Edukacyjnej, Kraków 2015.